

Zilola SAIDOVA,
Buxoro davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
E-mail: zilolasulton669@gmail.com
Tel: +998 91 673 45 53

Navoiy davlat konchilik instituti v.b.dotsenti, p.f.f.d.(PhD) Bazarova U.M.

ZAMONAVIY BILIMLARNI O‘ZLASHTIRISH VA HAYOTGA TATBIQ ETISH IMKONIYATLARI

Аннотация

Ushbu maqolada muallif tomonidan ta’limni zamon talabi darajasida isloh qilish, uning sifatini yuksak talab darajasiga ko’tarish muammolari atroflicha ko’rib chiqilgan bo’lib, yuqori malakali kadrlar tayyorlashda milliy va xorijiy tajriba keng yoritilgan. Shuningdek maqolada yuqori malakali kadrlar tayyorlashda ta’lim jarayonining sifatini belgilovchi asosiy xususiyatlar ko’rsatib berilgan hamda oliy o’quv yurtidagi sifat tizimi tushunchasini asosini ifodalovchi qoidalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Ta’lim, sotsial menejment, globallashuv, boshqaruv, kordinatsiya, mutaxassis, kadrlar, oliy ta’lim, jarayon, madaniyat, koserpsiya, mehnat taqsimoti.

OPPORTUNITIES TO ACQUIRE AND APPLY MODERN KNOWLEDGE

Annotation

In this article, the author has thoroughly considered the problems of reforming education at the level of modern requirements, raising its quality to the level of high demand, and the national and foreign experience in training highly qualified personnel has been widely covered. Also, the article shows the main features that determine the quality of the educational process in the training of highly qualified personnel, as well as the rules that represent the basis of the concept of the quality system in a higher educational institution.

Key words: Education, social management, globalization, management, coordination, specialist, personnel, higher education, process, culture, cooperation, division of labor.

ВОЗМОЖНОСТИ ПРИОБРЕТЕНИЯ И ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ЗНАНИЙ

Аннотация

В данной статье автором подробно рассмотрены проблемы реформирования образования на уровне современных требований, поднятия его качества до уровня высокого спроса, широко освещен отечественный и зарубежный опыт подготовки высококвалифицированных кадров. Также в статье показаны основные особенности, определяющие качество образовательного процесса при подготовке высококвалифицированных кадров, а также правила, составляющие основу понятия системы качества в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: Образование, социальный менеджмент, глобализация, менеджмент, координация, специалист, персонал, высшее образование, процесс, культура, сотрудничество, разделение труда.

Kirish. Shiddat bilan o‘zgarib borayotgan dunyoda yashay oladigan yoshlarni tayyorlash uchun asosiy vazifasini muayyan miqdordagi bilimlarni berishdan iborat deb hisoblaydigan an’anaviy ta’lim yo‘sini mutlaqo yetarli emas. Chunki ilm-fan va texnika shu darajada rivojlandiki, endi odam biror fandagi eng asosiy tushunchalarni ham xotirasida saqlab qola olmaydi. Buning ustiga, tinimsiz o‘zgarishlardan iborat bo‘lib qolgan hayotga mustaqil qadam qo‘yayotgan yoshlar ana shunday o‘zgarishlarga ham intellektual, ham ma’naviy jihatdan tayyor bo‘lmasa, raqobatlar kurashidan iborat dunyoda o‘z o‘rnini topolmasligi mumkin. Hozirgi kunda ta’lim tizimida boy tajribalar yig‘ilgan. Chunonchi, ishbilarmonlik o‘yinlari, kompyuterli o‘qitish, individuallashtirilgan o‘qitish, insonparvarlik, hamkorlik, shaxsni erkin tarbiyalash va boshqa ko‘plab o‘qitish turlarini keltirishimiz mumkin.

Bugungi kunda xorij tajribalaridan andoza olish, ijodiy yondashgan holda amaliyotda joriy etish, zamon talabiga mos ravishda me’yoriy hujjatlar, o‘quvmetodik adabiyotlar, o‘quv metodik majmualarni ishlab chiqish, ilg‘or xorijiy tajriba asosida maktabgacha ta’lim tashkilotlarining rahbar va mutaxassislarida zamonaviy menejment va pedagogik texnologiyalar bo‘yicha sohaga oid bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish vazifalari dolzarb masalalar sirasiga kiritilmoqda. Shu bois mamlakatimizda maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish yuzasidan farmon va qarorlar qabul qilindi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2017-2021 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2016-yil 29-dekabrda PQ2707-sonli, “Maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2017-yil 9-sentyabrda PQ3261-son qarorlari, “Maktabgacha ta’lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2017- yil 30- sentyabrda PF-5198 sonli Farmoyishi shular jumlasidandir. “Maktabgacha ta’lim konsepsiyasi”ning paydo bo‘lishi maktabgacha ta’lim mazmunini yangilash, umumiy amaliyotda yangi pedagogik texnologiyalarni sinovdan o‘tkazish va pedagoglar tomonidan o‘qitishning yangi usullari va shakllarini o‘rganish bilan bog‘liq nazariy va amaliy masalalarni qizg‘in muhokama qilishning boshlanishi bo‘ldi. Mahalliy maktabgacha ta’limda innovatsion jarayonlarni rivojlantirish normativ va dasturiy-metodik hujjatlarda aks ettirilgan. Ushbu ishda ta’limning barcha darajalari, metodologiya xizmati, ilm-fan va amaliyotning barcha darajadagi mutaxassislar ishtirok etib, birlashtirilgan ta’lim maskani yaratildi.

Maktabgacha ta’lim sohasi uzluksiz ta’lim tizimining birlamchi bo‘g‘ini hisoblanib, u har tomonlama sog‘lom va barkamol bola shaxsini tarbiyalash va maktabga tayyorlashda g‘oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Mustaqillik yillarida Respublikada ta’lim-tarbiya tizimi va barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishlari darajasiga ko‘tarildi. Biroq o‘tkazilgan tahlillar maktabgacha ta’lim sohasida olib borilayotgan ishlarining samarasi va natijasi yetarli darajada emasligini ko‘rsatmoqda. Jumladan, MTTda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, didaktik topshiriqlar va ishlanmalar, bolalarni maktabga tayyorlash bo‘yicha zamonaviy shakl va usullarni ishlab chiqilmaganligi, rivojlangan mamlakatlarning tajribasi yetarli darajada tahlil qilinmaganligi hamda ular singari ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, nutqiy, matematik, jismoniy va ijodiy rivojlantirish, atrof muhit bilan tanishuvga

yo'naltirilgan maxsus davlat ta'lim dasturlari tatbiq qilinmaganligi, faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning aksariyati ijodkor emasligi, ta'lim-tarbiya sifati monitoringi yuritilmaganligi kabi faktorlarni keltirish mumkin. Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim sifati monitoringini yuritish tuzilmaviy va tashkiliy jihatdan nazarda tutilmaganligi sababli, maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi ta'lim jarayonining sifati va samaradorligini baholash zamon talablariga javob bermaydi.

Ta'lim tizimining hozirgi kundagi rivojlanish bosqichida uning birinchi bo'g'ini hisoblangan maktabgacha ta'limda jadal o'zgarishlar yuz bermoqda va ular quyidagilarda namoyon bo'lmoqda: maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining huquqiy-me'yoriy asosi takomillashmoqda; maktabgacha ta'lim tashkilotlari moliyaviy-xo'jalik faoliyatining yangi turlariga o'tmoqda; nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'i kengaymoqda; ta'limning ilg'or texnologiyalari joriy etilmoqda; xodimlarning malaka oshirish tizimi takomillashmoqda; qisqa muddatli guruhlar asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarining muqobil shakllari joriy etilmoqda. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlari zamonaviy tizimi quyidagi jadvalda o'z aksini topgan.

Muhokama va natijalar. Ta'lim jarayoni bola shaxsiga yo'naltirilganligidan kelib chiqib, maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiyasi shaxsning rivojlanishida ijodiy va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan holda ta'lim-tarbiyaning usul va uslublari tizimidan tashkil topgan hamkorlik pedagogikasi tamoyillariga tayanib amalga oshirilishi lozim. Maktabgacha ta'lim sifati - natija haqida bola shaxsini rivojlantirish nuqtai nazaridan bolalar quyidagi shaxsiy natijalarni qanday egallaganiga qarab so'z yuritish mumkin: tizimli tabaqalanadigan malakalilik:

til malakasi, bolaning o'z fikrlari, istaklari va niyatlarini nutq vositasida va nutqsiz vositalarda erkin ifodalashni nazarda tutadi;

ijtimoiy malaka, har bir insonga oliy qadriyat sifatida yondashishni, uning o'ziga xosliklari va manfaatlarini tushunish mahoratini, uning hissiy holatidagi o'zgarishlarni payqashni, vaziyatga qarab mulohazalarini tanlashni o'z ichiga oladi;

intellektual malaka, o'z maqsadiga erishish uchun bolaga yangi xatti-harakatlarini ijro etishga va ularni bajarishga yordam beruvchi umumiy intellektual faoliyatni shakllanganligini nazarda tutadi;

jismoniy malaka, bolaning o'z yosh darajasiga mos keluvchi turli harakat turlarini egallaganligini ko'rsatadi; ixtiyoriylik. bola tomonidan qoidalar va me'yorlarga muvofiq o'z xatti-harakatini boshqarish ko'nikmasida namoyon bo'ladi;

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasida o'quvchilarni hamkorlikda o'qitishni tashkil etishning bir necha metodlari mavjud: Guruhlarda o'qitish (R.Slavin, Ishmuhamedov) da o'quvchilar teng sonli ikki guruhga ajratiladi. Har ikkala guruh bir xil topshiriqni bajaradi. Guruh a'zolari o'quv topshiriqlarini hamkorlikda bajarib, har bir o'quvchi mavzudan ko'zda tutilgan bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga e'tiborni qaratadi. Kichik guruhlarda hamkorlikda o'qitish. Bu yondashuvda kichik guruhlar 4 ta o'quvchidan tashkil topadi. O'qituvchi avval mavzuni tushuntiradi, so'ngra o'quvchilarning mustaqil ishlari tashkil etiladi. O'quvchilarga berilgan o'quv topshiriqlari 4 qismga ajratilib, har bir o'quvchi topshiriqning ma'lum qismini bajaradi. Topshiriq yakunida har bir o'quvchi o'zi bajargan qism yuzasidan fikr yuritib, o'rtoqlarini o'qitadi, so'ngra guruh a'zolari tomonidan topshiriq yuzasidan umumiy xulosa chiqariladi. O'qituvchi har bir kichik guruh axborotini tinglaydi va test savollari yordamida bilimlarni nazorat qilib baholaydi. O'qituvchi va o'quvchining hamkorlikdagi faoliyatiga doir tadqiqotlarda asosiy e'tibor o'zaro munosabatning rivojlanishini o'rganishga qaratiladi, o'qitishni guruhli tashkil qilish jarayoni bayon qilinadi. Hamkorlikdagi faoliyat usuli deganda, o'qituvchi bilan o'quvchining birgalikdagi hatti-harakatlarining tizimini tushunish kerak. Bunday xatti-harakat o'qituvchining o'quvchiga ko'rsatadigan yordamidan boshlanadi; O'quvchilarning faolligi asta-sekin o'sib borib, butunlay ularning o'zi boshqaradigan amaliy va aqliy harakatiga aylanadi; o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi munosabata esa sheriklik pozitsiyasi xususiyatiga ega bo'ladi.

Hamkorlik pedagogikasida interaktivlik ("inter"-o'zaro", "akt"-faoliyat") muhim ahamiyat kasb etadi. Interaktivlik – o'qituvchi va o'quvchining o'zaro ta'siri. Hamkorlik faoliyatini takomil bosqichiga o'tish jarayonida o'zaro ta'sir o'tkazish harakatini baholashdan o'z-o'zini baholash darajasiga ko'tarilishi sodir bo'ladi. Ushbu jarayon hamkorlik dinamikasidan dalolat beradigan eng muhim omillardan biri vazifasini o'taydi. "Subyekt-Subyekt" munosabatlariga asoslangan hamkorlik namunalari bo'lmish o'yin texnologiyalari bolalarda ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantiradi, mustaqil fikrlash, keng mushohada yuritish ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilarning kichik guruhlardagi o'quv faoliyati o'yin (viktorina, breyn - ring, turnir, musobaqa) shaklida, individual tarzda ham tashkil etilishi mumkin. Quyida shunday texnologiyalardan namunalar keltiramiz. Pedagogik texnologiyada o'quvchining o'quv jarayonida tutgan o'rnini va pedagogning o'quvchilarga nisbatan bo'lgan munosabati muhim o'rin tutadi. Bunda quyidagi texnologiyalarni ajratish mumkin:

Avtoritar texnologiya. Bunda pedagog o'quv tartiblovchi jarayonining asosiy subyekti, o'quvchi esa, faqat obyekt sifatida qatnashadi. U o'quvchilarning erkinligini bo'g'ishi, majburiy o'qitish, tashabbusni bo'g'ish va o'quv tarbiyaviy jarayonini (O'TJ) qattiq qo'llik bilan olib borishga asoslanadi.

Didaktotsentrik texnologiyalar – o'quvchi shaxsiga e'tibor bermaslik bilan ajralib turadi. Bunda ham subyekt - obyekt munosabat bo'lib, shaxsni shakllantira olish, didaktik vositalaridan iborat bo'ladi.

Shaxsiga yo'naltirilgan texnologiyalar – buning markazida o'quvchi shaxsi uni rivojlantirish uchun, barcha sharoitlarni yaratish, uning tarbiyaviy salohiyatini namoyon qilishga yordam berish yotadi. Bunda o'quvchi shaxsi faqatgina sub'ekt bo'lmay, prioritetga ega bo'lgan sub'ekt bo'ladi. Bunda u ta'limiy tizimning maqsadiga aylanadi. Bunday texnologiyalar "antropoyentrik texnologiyalar" deyiladi. Shunday qilib, shaxsiga yo'naltirilgan texnologiyalar antropotsentrik, gumanistik va psixoterapistik, har tomonlama erkin, ijodiy rivojlangan shaxsni tarbiyalashdan iborat.

Insonparvar – shaxsiy texnologiyalar – insonparvarlik mohiyati bilan ajralib turadi, unga yordam beradi, qo'llab-quvvatlaydi. O'quvchining kuchiga hurmat, undagi qobiliyatlarni ochilishiga yordam berish va majburiy ta'lim tarbiyani rad etadi.

Hamkorlik texnologiyalar – u demokratizm, tenglik, g'oyalarni ilgari suradi va o'qituvchi o'quvchi munosabatlarida subyekt – subyektga asoslanadi. O'qituvchi va o'quvchi ta'lim tarbiya maqsadi mazmunini ishlab chiqadi. Hamjihatlik bilan o'z faoliyatlariga baho qo'yadi.

Erkin tarbiya texnologiyasi – bunda o'quvchiga barcha yo'nalishlar bo'yicha erkin tanlash huquqi beriladi. Tanlash davomida o'quvchi sub'ekt nuqtaviy nazaridan namoyon qiladi va natijaga tashqi ta'sirdan emas, balki ichki kuch vositasida ergashadi.

Ezoterik texnologiya – bular ezoterik (“anglanmagan, bilib turib”) bilimlarga – haqiqat va unga olib boruvchi yo‘llarga asoslanadi. Bunda pedagogik jarayon habar berish, muloqot qillishdan iborat bo‘lmay, balki, haqiqatga payvand bo‘lish bilan iborat bo‘ladi. Ekzotik paradigmadagi insonning o‘zi koinot bilan o‘zaro axborot almashish markaziga aylanadi.

Xulosa. “Zamonaviy ta‘lim usullari” deganda maktabgacha ta‘lim tashkiloti mashg‘ulotlarini o‘rganish bo‘yicha tarbiyalanuvchilarning oldiga qo‘yilgan pedagogik muammoni mustaqil yechishga xizmat qiladigan interfaol metodlar ko‘zda tutiladi. Adabiy ta‘lim samaradorligiga erishishning eng maqbul yo‘li – bu maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida fan mashg‘ulotlarini o‘qitish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash sanaladi. Maktabgacha ta‘lim tashkiloti mashg‘ulotlari zamonaviy tashkil etilsa, tarbiyalanuvchilarda samarali muloqot va o‘z fikrini to‘g‘ri, ravon, ifodali bayon etish hamda asosli himoya qilish ko‘nikmalari rivojlanadi. Ta‘lim samaradorligi tarbiyachilar tomonidan zamonaviy pedagogik texnologiya nazariyasi asoslari borasidagi nazariy va amaliy bilimlarning puxta o‘zlashtirilishiga bog‘liq. Zamonaviy usullar tarbiyalanuvchilarni faollashtiradi, ular o‘zaro bahs-munozara asnosida kichik hikoyalarning mohiyatini teranroq anglaydilar. Tarbiyalanuvchilar bilan hamkorlikda mashg‘ulotlar uyushtirilsa, kichik guruhlar tashkil etilsa, topshiriqlar alohida tarbiyalanuvchiga emas, balki kichik guruhlariga berilsa, bolalarning birgalikda faoliyat ko‘rsatish zarurati va ko‘nikmasi yuzaga keladi.

1. Maktabgacha ta‘lim tashkiloti mashg‘ulotlarini zamonaviy tashkil etish metodikasiga amaliy-uslubiy jihatdan e‘tibor qaratish va pedagog-tarbiyachilarning kompetensiyaviy yondashuv asosida faoliyat olib borish imkoniyatlari qamrovini kengaytirishga xizmat qilishi lozim.

2. Maktabgacha ta‘lim tashkiloti mashg‘ulotlarini interfaol usullarda o‘qitishni tashkil etishdan oldin joylarda tarbiyachilarning innovatsion faoliyatini maqsadli va samarali tashkil etishga mo‘ljallangan maxsus o‘quv seminarlari o‘tkazish lozim.

3. Pedagog-tarbiyachilarni maktabgacha yoshdagi bolalarni zamonaviy texnologiyalar bilan qurollantirish maqsadida “Maktabgacha ta‘lim tashkiloti mashg‘ulotlarini zamonaviy tashkil etish texnologiyalari” nomli metodik qo‘llanma yaratish.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. - T.: “O‘zbekiston”, 2017.
2. Abdullayeva N. Maktabgacha ta‘limga variativ yondashuv asosida takomillashtirish. Ped. fan. nom... diss. –T., 2020. – 164 b.
3. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. –М.: “Арена”, 1994.
4. Qodirova F.R., Qodirova R.M. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ikkinchi tilni o‘rgatish metodikasi (o‘quv-metodik qo‘llanma). -T., 2004.
5. Монахов В.М. Введение в теорию педагогических технологий. Монография. -Волгоград “Перемена”, 2006.
6. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. -Qarshi, 2000.
7. O‘zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablarini tasdiqlash haqida O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim vazirining buyrug‘i. 2018- yil 18-iyun.
8. “Ilk qadam” Maktabgacha ta‘lim muassasasining Davlat o‘quv dasturi. //Mualliflar: I.V. Grosheva, L.G.Evstafeva, D.T.Maxmudova, SH.B.Nabixanova, S.V.Pak, G.E.Djanpeisova. - Toshkent, 2018. -59 b.
9. Qodirova F. Pedagog kadrlarga yangi pedagogik texnologiyalar haqida. / “Til va adabiyot ta‘limi”, 2001. 4-son. 9-10-b.